

AXBOROT VA BILIM JADALLASHUVINING SHART-SHAROITLARI VA OMILLARI

Jumabekov Sarvar

Magistrant, Jizzax davlat pedagogika instituti, Jizzax, O‘zbekiston

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi kundagi axborot va so‘z erkinligi global mohiyat kasb etayotganligi va inson tafakkuri, yoshlar bilimi jadallashuvining shart-sharoitlari va omillari, ma‘naviy-axloqiy qadriyatlariga goh ijobiy, goh salbiy ta‘sir ko‘rsatadigan qudratli vositaga aylanib kelayotganligi xususidagi fikrlar tahlil qilib o‘tildi. Bu esa o‘z navbatida butun dunyoning global axborot tizimi (o‘rgimchak to‘ri) bilan qamrab olish jarayonini tezlashtirmoqda. Global axborotlar zamoni, deb nom olgan hozirgi davrda bu g‘oyat muhim hisoblanmoqda.

Kalit so‘zlar: *axborot iste‘moli madaniyati, axborot madaniyati, o‘qish motivi, kompyuter ongi, sivilizatsiya muammolari, mutolaa ko‘nikmasi.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье свобода информации и слова имеет сегодня глобальное значение и становится мощным инструментом человеческого мышления, условиями и факторами ускорения воспитания молодежи, как положительного, так и отрицательного влияния на духовно-нравственные ценности. Это, в свою очередь, ускоряет процесс глобального охвата глобальной информационной системой (паутиной). Это особенно важно в так называемый глобальный информационный век.

Ключевые слова: *культура потребления информации, информационная культура, читательская мотивация, компьютерное сознание, проблемы цивилизации, навыки чтения.*

ABSTRACT

In this article, freedom of information and speech is of global significance today and is becoming a powerful tool for human thinking, conditions and factors for the acceleration of youth education, both positive and negative impact on spiritual and moral values. This, in turn, is accelerating the process of global coverage with a global information system (spider web). This is especially important in the so-called global information age.

Keywords: *information consumption culture, information culture, reading motivation, computer consciousness, problems of civilization, reading skills.*

KIRISH

Dunyoning rivojlangan davlatlari tajribasidan ma'lumki, u mamlakat taraqqiyotini ta'minlashda o'zining aql-zakovati bilan ajralib turadi, salohiyati alohida o'rin tutadi. Shu bois O'zbekiston mustaqillikka erishgandan beri ziyoli bo'lib, salohiyatni oshirishning muhim bo'g'ini bo'lgan kadrlar tayyorlash siyosatga alohida e'tibor qaratdi. Ayniqsa, ilm-fan sohasini isloh qilish taraqqiyotimiz uchun muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda fan sohasida amalga oshirilgan buyuk kashfiyotlar va ularning ishlab chiqarishga keng joriy etilishi olimlarning ijtimoiy va iqtisodiy hayotdagi rolini kuchaytirdi. Xususan, ilmiy-texnikaviy inqilobning dastlabki yillaridan jamiyat taraqqiyoti, jamiyatning intellektual salohiyati, uning asosida yotgan ta'lim muammolari dolzarb bo'lib qolganligi sababli u ko'plab tadqiqotlar ob'ekti hisoblanadi.

O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda ilm-fanning rolini oshirish, innovatsion rivojlanish, ilmiy kadrlarni qayta tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Mamlakat taraqqiyotini kuchaytirish, uning istiqbollari belgilashda ilmiy-tadqiqot ishlarini samarali tashkil etish, ilm-fan, ta'lim va ishlab chiqarish sohalarida hamkorlikni ta'minlash bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biridir. Iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini rivojlantirishda fan muhim o'rin tutadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini takomillashtirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida"gi Farmoyishida axborot-kutubxona muassasalarining, ayniqsa, ta'lim sohasidagi axborot-resurs fondlarini shakllantirishda o'quv adabiyotlari bilan bir qatorda badiiy, ma'rifiy, ilmiy-ommabop adabiyotlar ro'yxatini qayta ko'rib chiqish, chop etilayotgan kitoblarni ommaviy axborot vositalari, jumladan, "Madaniyat va ma'rifat" telekanali orqali targ'ib qilish, ta'lim muassasalari, kutubxonalar, mahallalarda kitob mualliflari bilan uchrashuvlarni tizimli ravishda tashkil etish, ta'lim muassasalari, ayniqsa, maktabgacha va boshlang'ich ta'limda 78 o'qish madaniyati va mutolaa ko'nikmalarini shakllantirish masalasiga alohida e'tibor qaratildi¹.

Mutolaa madaniyati keng qamrovli tushuncha bo'lib, kitobga qiziqish va uni sevish, adabiyot bilan kengroq tanishishni, kitob va u bilan ishlash haqidagi

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёвнинг "Китоб маҳсулотларини chop этиш ва тарқатиш тизимини такомиллаштириш, китоб мутолааси ва китобxonлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида"ги Фармойиши. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил, 13 январь.

maxsus bilimlarga ega bo'lishni, shuningdek, kitobdan to'la ravishda foydalanishga yordam beruvchi ko'nikma va malakaga ega bo'lishni taqozo etadi. SHu bilan birga, hozirgi vaqtda "kitobxonlik madaniyati", "mutolaa madaniyati", "axborot madaniyati", "axborot iste'moli madaniyati" kabi atamalar ham keng qo'llanilmoqda. "Mutolaa" so'zi arabcha "o'qish" degan ma'noga ega bo'lsa-da, bugungi kunda u kitob o'qishdan ko'ra kengroq tushunchani anglatmoqda. Mutolaa ko'nikmasi ijtimoiy guruhlar, uyushmalar va alohida individlarning umumiy ma'lumot olishga yo'naltirilgan jarayon, xulq-atvor va faoliyatlari mazmuni hamda tarkibiy tizimlarida yuz beruvchi o'zgarishlar majmuini ifodalovchi bilimlar, me'yorlar, ijtimoiy hodisalar asosida yuzaga keladi ². O'quvchi-yoshlarda mutolaa madaniyatini rivojlantirish ta'lim muassasasidagi o'qitish jarayoni bilan uzviy bog'liq bo'lib, auditoriya va auditoriyadan tashqari shakllar uyg'unligida amalga oshadi. Ana shu sababli kitobxonlikni targ'ib etish jarayonida quyidagi jihatlarga alohida e'tibor qaratish lozim: fanlarning xususiyati hamda maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda har bir darsning tashkiliy qismida badiiy-ma'rifiy asarlarning mavzuga doir qismini o'quvchilar bilan birga muhokama qilish, birinchidan, o'quvchilarda o'quv motivini kuchaytiradi, ikkinchidan, o'quvchilar kitob o'qish texnikasi va mutolaa malakalarini jadallik bilan o'zlashtirib borishadi; nazorat ishlari o'tkazishda fanning tegishli bo'limini o'rganish jarayonida o'quvchilar tomonidan o'qilgan badiiy-ma'rifiy, ilmiy-ommabop asar bilan bog'liq topshiriqning taqdim etilishi o'quvchilarning kitob o'qishga mas'uliyatini oshiradi va ijodiy fikrlash qobiliyatini shakllantiradi; mustaqil ta'lim tashkil etishning badiiy-ma'rifiy, ilmiyommabop asarlarni o'qish bilan bog'liq holda ishbilarmonlik o'yin texnologiyalari asosida o'tkazish o'quvchilar o'rtasida raqobat muhiti va izlanishli faoliyatga doir amaliyotni tashkil etish imkoniyatini beradi; mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarning matn ustida ishlashini tashkil etish, tushunchalarni aniqlashga doir interfaol metodlarning qo'llanilishi maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Axborot va bilim jadallashuv masalalari, ularning jamiyat hayotining turli sohalariga ta'siri ko'pgina olimlar, faylasuflar, tadqiqotchi va mutaxassislarning diqqat markazida bo'lib kelgan. SHuning uchun ham mazkur muammolarni o'rganish

² Умаров А.О. Ижтимоий-маданий тараққиётни таъминлаш ва комил инсон шахсини шакллантиришда мутолаанинг роли. Соц.ф.д...диссертация автореферати. – Т., 2005.– 56 б.–33-бет.

hamda ularning istiqbolli yoʻnalishlarini belgilab olish uchun ijtimoiy-madaniy, siyosiy, sotsiologik va falsafiy yondashuvlar asosida tadqiqotlar olib borilgan.

Hozirgi kunda axborot va bilim jadallashuvi obʻektiv jarayon sifatida nazariy ilmiy-metodologik jihatdan ishlangan. Bu nazariyaga J.Fon Neyman, N.Vinner, K. Shenon kabi olimlar tomonidan asos solingan. Axborot va axborotlashtirishning falsafiy- metodologik masalalarini tahlil etish asosida V.Kanke, A.Rakitov, V.Styopin, V.Goroxov, M.Rozov singari olimlar maxsus ilmiy-nazariy qarashlarni ishlab chiqishgan. Jumladan, V.Kanke “Axborot va axborotlashtirish masalalari oʻzining ratsional asoslariga ega. Buni Leybnits va Dekart qarashlarida koʻrishimiz mumkin. Shuning uchun ham Norbert Viner, “Agar menga falsafa tarixida tanlash imkoniyati berilganida edi, men Leybnitsning qarashlarini kibernetika uchun asos qilib olgan boʻlardim”³, degan edi. Chunki, Leybnits bir paytning oʻzida faylasuf, fizik, matematik, texnik, tilshunos va mantiqshunos boʻlgan. A.Rakitov esa quyidagi fikrlarni taʼkidlagan: “Kompyuter inqiloblari falsafiy tafakkur tarzining oʻzgarishiga olib keldi. Shuning uchun ham falsafiy-metodologik masala sifatida axborotlashgan yondashuv kabi keng qamrovli yangi tushuncha paydo boʻldi”.⁴ Bu misollar axborotni tadqiq qilishning koʻplab taʼriflari mavjudligini koʻrsatadi. Chunonchi, axborot tashqi muhitga moslashish jarayonida olingan maʼlumot, signalning mazmunini ifodalashi⁵; rang-baranglikni ifodalashi⁶; tanlash ehtimolligi⁷; xilma-xillikning aks etishi⁸ va hokazolar ham shunday taʼriflar sirasiga kiradi. Bu taʼriflarning har biri “axborot va bilim jadallashuvi” tushunchasining muayyan qirrasini ochib bersada, bu tushunchaga hanuzgacha aniq taʼrif berilgani yoʻq. Axborot va bilimning mohiyati toʻgʻrisidagi turli nuqtai nazarlardan kelib chiqib, axborot atributiv va funksional xususiyatlarga ega, deb taʼkidlash mumkin. Baʼzi bir mualliflar axborotning atributivligini tan olishib, uni materiyadagi barcha moddiy obʻektlarga taalluqli xususiyat sifatida taʼriflashmoqda (B.Axlibininskiy, L.Bajenov, B.Biryukov, K.Morozov, I.Novik, L.Petrushenko, A.Ursul, O.Fayzullaev, M.Abdullaeva, R.Imomalieva, I.Saifnazarov, S.Sanginov, B.Toʻraev, B.Karimov, Sh.Qoʻshoqov, N.Shermuxeimedova, G.Gʻaffarova, E.Izzetova, A.Tulepov, M.YOqubova, Muhammad Amin YAhyo va boshqalar). Axborot jadallashuv

³ Винер Н. Человек управляющий. СПб: Питер, 2001. -С.25.

⁴ Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. –Москва: Политиздат, 1991. -С.334.

⁵ Қаранг: Ўша асар. 48-бет.

⁶ Эшби Р. Массовая информация: стратегия и тактика потребления. Москва, Дело, 1993. -С.405.

⁷ Яглом Т. Массовые коммуникации в современном мире: методология анализа и практика исследования. СПб.: Питер, 2000. -С.190.

⁸ Урсул А.Д. Диалектика определенности и неопределенности. Кишинев, 1996. -С.61.

jarayonlariga oid muammolar bilan shug'ullangan xorijlik olimlardan D.Bell, O.Toffler, M.Kastels, U.Rostou, P.Draker, Dj. Gelbreyt, V.Inozemsev, F.Uebster, A. Chernov, R.Abdeev, I.Melyuxin⁹ va boshqalarning ishlarini alohida qayd etish kerak. Axborotlashgan jamiyatdagi ma'naviyat mazmunini o'rganish ilm-fanning ko'plab tarmoqlari predmet tekisliklari kesishmasida yotadi. Ma'naviyat falsafa tarixi davomida o'rganish ob'ekti bo'lib kelgan, bu sohada juda ko'p nazariy, uslubiy va konseptual materiallar mavjud. Falsafa butun taraqqiyot tarixi davomida to'plangan g'oyalar, nazariyalar, ma'naviyat tushunchalarining muhim sonini mavjudligini hisobga olgan holda maqola mavzusi bilan bevosita bog'liq bo'lgan an'anaviy nazariyalarga e'tibor qaratamiz. Ziddiyatli, noaniq, ma'naviyat tez o'zgaruvchan hozirgi zamon olamini anglashda falsafa alohida rol o'ynaydi, ularni hal qilish mumkin bo'lgan yo'llarini, sivilizatsiyaning keyingi rivojlanishini tahlil qiladi.

NATIJARLAR

Bugungi kunda mamlakatimiz aholisining asosiy qismini yoshlar tashkil etadi. Shuning uchun ham olimlar orasida yoshlar ko'pchilikni tashkil qilayotgani hech kimga sir emas. Mustaqillik yillarida yoshlarning intellektual salohiyatini oshirish, yosh olimlar safini yanada ko'paytirish, yoshlarning ilmiy izlanishlari uchun keng imkoniyatlar yaratish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2016-yil 30 dekabr kuni bir guruh ilmiy jamoatchilik vakillari, akademiklar, professor-o'qituvchilar, olimlar yig'ildi. Yig'ilishda respublika ilm-fani, ta'lim tizimining bugungi ahvoli va istiqboliga oid qator masalalar ko'tarildi. Mamlakatimizda fundamental va akademik fanni rivojlantirishga istiqbolli yosh mutaxassislarni yanada keng jalb etish bo'yicha qator vazifalar belgilandi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2017 yil 2013-yil 16-fevraldagi "Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini yanada rivojlantirish to'g'risida"gi PF-4958-sonli qaroriga muvofiq mustaqillik yillarida uzluksiz ta'limning o'ziga xos tizimi yaratildi, oliy o'quv

⁹ Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования /Д. Белл. – Москва: Academia, 1999; Тоффлер О. Футурошок /О.Тоффлер. – СПб.: Лань, 1997; Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура /М.Кастельс. – Пер. с англ. Под науч. Рук. О.И. Шкаратана. – Москва: 2000; Росту В. Стадии экономического роста /В.Росту. – Пер. с англ. - Нью-Йорк: 1960; Дракер П. Посткапиталистическое общество //Новая индустриальная волна на Западе: Антология / Под ред В.Л. Иноземцева. – Москва: Academia, 1999; Гелбрейт Д. Справедливое общество. Гуманистический взгляд. – Boston-NY, 1996; Иноземцев В.Л. Перспективы постиндустриальной теории в меняющемся мире // Новая индустриальная волна на Западе: Антология. – Москва: Academia, 1999; Уэбстер Ф. Теории информационного общества /Фрэнк Уэбстер; Пер. с англ. М.В. Арапова, Н.В. Малыхиной; Под ред. Е.Л. Варгановой. – Москва: Аспект Пресс, 2004. Чернов А.А. Становление глобального информационного общества. Проблемы и перспективы / А.А. Чернов. – М.: 2003; Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации: Учебное пособие /М.: ВЛАДОС, 1994; Мелюхин И.С. Информационное общество: истоки, проблемы, тенденции развития /И.С. Мелюхин. – Москва: Изд-во Московского университета, 1999.

yurtidan keyingi ta'limning o'rni va rolini kuchaytirish borasida salmoqli ishlar amalga oshirildi. ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanish fanlari. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasining 2017-yil 5-iyuldagi "Yoshlarga oid davlat siyosati samaradorligini oshirish va Yoshlar ittifoqi faoliyati to'g'risida"gi qarori. "Qo'llab-quvvatlash to'g'risida"gi PF-5106-son Farmoni va 2017-yil 27-iyuldagi "Iqtisodiyot tarmoqlari va tarmoqlarining sifatini oshirishda iqtisodiyot tarmoqlari ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PK-3151-son qarorlari kabi normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilish. oliy ta'lim" va uning jamiyat hayotida qo'llanilishi bu boradagi muhim qadam bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 29-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini shakllantirish to'g'risida"gi PF-5264-son qaroriga muvofiq Fan va texnologiyalar qo'mitasi tugatildi. 559-sonli "Ilm-fanga jalb etish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori mamlakatimizda ilm-fan sohasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan inqirozning oldini olishga qaratilgan dadil qadam bo'ldi. Bu ilm-fan nufuzini yanada oshirish, ilmiy-texnik salohiyatni yuksaltirishda akademik fanning rolini kuchaytirish, mavjud ilmiy maktablar an'alarini davom ettirish va yangi maktablar barpo etilishini ta'minlashga qaratilgan. Qarorda O'zbekiston Fanlar akademiyasi tizimida yoshlarni ilm-fanga ommaviy jalb etishning yaxlit tizimini – "Yosh akademiklar" klubini yaratish vazifasi belgilandi.

"Yosh akademiklar" klubining asosiy vazifasi bo'lajak a'zolarini maxsus test sinovlari asosida saralashdan iborat. Albatta, ilm-fanni yosh, iqtidorli, malakali kadrlar bilan ta'minlash, xodimlarning bilim saviyasini oshirish, ularning qobiliyatini ro'yobga chiqarish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratish, ilmiy jarayonni jadallashtirish bilimga asoslangan iqtisodiyot modeli bo'lib, yangi bilimlarni izlashni talab etadi. ushbu jarayonning samaradorligini ta'minlash uchun yondashuvlar. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoev ta'kidlaganidek: "...Oddiy qilib aytganda, farzandlarimizga bolalik paytidan "yaxshi" va "yomon", "mumkin" va "mumkin emas" degan tushunchalar o'rtasidagi farqni o'rgatishimiz, o'zimiz esa ularga doim shaxsiy namuna bo'lishimiz kerak." Keyingi yillarda ta'limda muayyan soha mutaxassisini tayyorlash uchun zaruriy bilim va malakalar ko'lamini aniqlashda, ta'limni amalga oshirish va bilim nazoratida ob'ektiv me'yorlarni qo'llashga intilish kuchayib bormoqda. Binar ta'limi g'oyasi harbiy-texnik fanlarni o'qitish texnologiyasidan keng foydalanish imkoniga ega. Binar ta'lim deganda, ikki va

undan ortiq fanlarning o‘zaro bog‘lanishidan iborat o‘qitish jarayoniga aytiladi. Binar ta’lim binar darslari orqali amalga oshiriladi.

Binar ta’lim uslubiy adabiyotlarda etarlicha ishlanmagan. Uni fanlar bog‘lanishi, fanlar integratsiyasi va boshqa ko‘rinishda tahlil etishmoqda. Integrativ ta’lim ikki guruhga bo‘linadi: fanning ichki integratsiyasi, tashqi integratsiya. Tashqi integratsiya ichki integratsiyaga o‘xshash bo‘ladi, faqat bunda fanlararo bog‘lanish tushuniladi. Masalan, fizika bilan mutaxassislik yo‘nalishidagi fanlarni o‘zaro bog‘lab o‘qitish asosida talabalarning tabiat qonunlarini bilim jadallashuvining shart-sharoitlari to‘g‘ri tushuna borishiga, hodisalardan amaliyotda foydalanishni amalga oshirishga yo‘l ko‘rsatadi. Binar ta’limi fizika-energetika-iqtisod, fizika-kimyoviy texnologiya, fizika va iqtisod, metrologiya, elektronika, astrofizika va boshqa sohalarda qo‘llanilsa, samarali natijalarga erishiladi. Yuqoridagi fanlar bo‘yicha bo‘lajak ofitser muhandis kadrlarga, ishlab chiqarishning turli sohalarda, ayniqsa, yong‘in xavfsizligi, texnosfera xavfsizligi va mudofaa yo‘nalishlarida fizik qonuniyatlarni qo‘llay bilish ko‘nikmalarini shakllantirish zarur. Masalan, fizikaga oid dastur materiallarini o‘rgatish davomida ko‘pchilik mavzularni harbiy sohalarga oid yo‘nalishlarini tushuntirib, misollar orqali ko‘rsatib o‘tish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

MUHOKAMALAR

Hozirgi sharoitda ilmiy kadrlar tayyorlash jarayonini jadal rivojlantirish va takomillashtirish, iqtidorli yoshlarni ilm-fanga keng jalb etish, oliy o‘quv yurtlari va ilmiy muassasalarning ilmiy salohiyatini mustahkamlash, respublikani innovatsion rivojlantirishda ulardan samarali foydalanish masalalari ko‘rib chiqilmoq tegishli alohida ahamiyatga ega. Jamiyat taraqqiyotida ijtimoiy munosabatlar murakkablashib, rang-barang bo‘lib boradi. Bu inson ongini tobora murakkab muammolarni hal qilishga undaydi. Jamiyatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichida yuzaga kelayotgan ijtimoiy vazifalarning bajarilishi shaxsning intellektual qobiliyatlari va ijodiy qobiliyatlariga yuksak talablar qo‘yadi. U insonning ilmiy dunyoqarashi, dialektik tafakkuri tufayli ijodiy va aqliy qobiliyatlarini yuksak darajaga ko‘taradi. Shu munosabat bilan ilmiy tadqiqotda imkoniyat va voqelik dialektikasini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Bu esa ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot va ilmiy-texnika taraqqiyoti uchun qulay shart-sharoit yaratmoqda.

O‘z-o‘zidan ravshanki, qudratli kompyuter texnikasi va uning g‘oyalaridan foydalanish o‘qish, tafakkur, emotsional va kognitiv rivojlanish sohalarida yangi imkoniyatlar yaratadi. Biroq jamiyatni kompyuterlashtirishning muayyan nuqsonlarini ham e‘tiborga olish lozim. Tadqiqotchilar «kompyuter ongi» va bilishni shakllantirishning bir qancha murakkab muammolarini aniqladilar. SHulardan biri – kompyuterga nisbatan «iste‘molchilik» munosabati va shuning ta‘sirida tafakkurning ayrim salbiy jihatlari paydo bo‘lishi. Xususan, bu tanqid qilish qobiliyatining susayishi, bilishning hissiy jihati va ijodiy asosni formallashtirish mumkin bo‘lmagan irratsional omillar sifatida e‘tiborga olmaslik, hodisalarga nisbatan tarixiy yondashuvning yo‘qolishi (ular haqidagi axborot ma‘lumotlar bankida sinxronlashtirilishi natijasida), foydalaniluvchi tilning qashshoqlashuvi, uni formallashtirilgan tillar bilan almashtirish. Bunday nuqsonlarni insonning aqliy qobiliyatini faol namoyon etuvchi va shakllantiruvchi (ayniqsa Internetdan foydalanilishi munosabati bilan) asbob sifatidagi kompyuter va inson o‘zaro aloqasining roli va imkoniyatlarini butunlay yangicha tushunish yo‘li bilan bartaraf etish mumkin.

Fanni ilmiy bilishning ilg‘or shakllarining tavsiflari ko‘p jihatdan madaniy hodisa sifatida rivojlanish muammolarini hal qilish yo‘llarini belgilaydi. Fanning shakllanishi va rivojlanishi tarixidagi bilimlarni ikki bosqichga bo‘lish mumkin, ular ikki xil qurish usuli va faoliyat natijalarini bashorat qilishning ikki shakliga mos keladi. Hozirgi zamon sivilizatsiyasida ilim jadallashuvi alohida rol o‘ynaydi. G‘arb va Sharqning rivojlangan mamlakatlarida hayotning yangi sifatiga olib kelgan XX asr texnologik taraqqiyoti zamirida ilmiy yutuqlardan foydalanish yotadi. Bilim jadallashuvi nafaqat ishlab chiqarish jabhasida inqilob yasaydi, balki inson faoliyatining boshqa ko‘plab jabhalariga ham ta‘sir ko‘rsatadi, ularni tartibga soladi, ularning vositalari va metodlarini qayta quradi. Shu ma‘noda hozirgi sivilizatsiya muammolarini muhokama qilish bilim rivojlanishining hozirgi tendensiyalari va uning istiqbollari tahlil qilishni taqozo etishi tabiiy bir holdir. Garchi hozirgi jamiyatda antissientistik harakatlar ham mavjud bo‘lsa-da, umuman olganda bilim jadallashuvi sivilizatsiya va madaniyatning oliy qadriyatlaridan biri sifatida qabul qilinadi. Biroq bu hol doim ham kuzatilmagan va bilim barcha madaniyatlarda ham qadriyatlarining ustuvorligi shkalasida bunday yuksak o‘rinni egallamagan. SHu munosabat bilan inson faoliyatida ilmiy bilimlar keng qo‘llanilishini rag‘batlantirgan sivilizatsion rivojlanish tipining o‘ziga xos xususiyatlari masalasi yuzaga keladi.

Birinchi bosqich - yangi paydo bo'lgan fan (birinchi fan), ikkinchi bosqich - haqiqiy fan. U amaliy harakatlar natijalarini bashorat qilish uchun bunday o'zgarishlarning modellarini yaratishga harakat qildi. Buning uchun birinchi va zarur shart - bu amaliyot bilan bog'liq narsalar, ularning xususiyatlari va munosabatlarini o'rganish kerak edi. Bu narsalar, xususiyatlar va munosabatlar bilishda ideal ob'ektlar shaklida mustahkamlanadi.

Tafakkur ularni real dunyo ob'ektlarini almashtirib, muayyan ob'ektlar sifatida ishlatgan. Ushbu fikrlash faoliyati amaliyot asosida shakllanadi va moddiy narsalarni amalda o'zgartirishning ideallashtirilgan sxemasidan iborat. Birinchi fan ideal ob'ektlarni ularni o'zgartirish uchun tegishli harakatlar bilan birlashtirdi va ma'lum bir tarixiy davr ishlab chiqarishida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan ob'ektlarni o'zgartirish sxemasini yaratdi. Misol uchun, qadimgi Misrda yaratilgan butun sonlarni qo'shing va ko'paytirish jadvallarini tahlil qilib, ularda ifodalangan bilimlar qizil o'lchagichlar to'plamida amalga oshirilishi mumkin bo'lgan o'zgarishlarning odatiy naqshini ifodalashini aniqlashingiz mumkin.

XULOSA

Bilimlardan foydalanish, mavzular bitta to'plamga birlashish bilan bog'liq bo'lgan turli vaziyatlar uchun xos bo'lgan ob'ektlarni o'zgartirish natijalarini taxmin qilish mumkin edi. Mavjud amaliyotning moddiy munosabatlarini abstraktsiyalash va sxematiklashtirish orqali bilimlarni qurish usuli amaliyotda dunyoni o'zlashtirishning belgilangan usullari doirasida amaliyot natijalarini bashorat qilish imkonini berdi. Biroq, bilim va amaliyotning rivojlanishi bilan fanda mustahkamlangan usul bilan bir qatorda bilimlarni qurishning yangi usuli shakllandi. Bu dunyoning moddiy munosabatlarini ilmiy o'rganishga o'tish uchun asos bo'ldi.

Fan bosqichidan oldin asosiy ideal ob'ektlar ham ularning edi va munosabatlar ham bevosita amaliyotdan ishlab chiqarilgan va shundan keyingina yaratilgan bilim (til) tizimi doirasida yangi ideal ob'ektlar shakllangan, endi bilim keyingi qadamni qo'ydi. U amaliyotga nisbatan «yuqoridan» yangi bilimlar tizimining asoslarini qo'yishga kirishdi va shundan keyingina ideal ob'ektlardan qandaydir bilvosita harakatlar orqali yaratilgan tuzilmalarni amaliyotning moddiy munosabatlarini bilan solishtirganda ko'rib chiqishga kirishdi. Bu usulda birlamchi ideal ob'ektlar amaliyotdan olinadi balki u ilgari shakllangan bilim tizimlaridan (tildan) o'zlashtiriladi va yangi bilimlarni shakllantirishda qurilish materiali

sifatida ishlatiladi. Bu ob'ektlar alohida "munosabatlar tizimi"ga, boshqa bilim sohasidan o'zlashtirilgan tuzilishga joylashtiriladi, bu erda u dastlab borliqning moddiy tuzilmalarining sxematik tasviri sifatida asoslanadi.

Birlamchi ideal ob'ektlarning yangi "munosabatlar tizimi" bilan uyg'unligi yangi bilim tizimini yaratishi mumkin, bu tizimda borliqning ilgari o'rganilmagan tomonlarining muhim tomonlari aks ettirilishi mumkin. Ushbu tizimni amalda bevosita yoki bilvosita asoslash uni ishonchli bilimga aylantiradi. Ilg'or ilm-fanda bu tadqiqot usuli deyarli har qadamda topiladi. Masalan, matematika fanining bosqichma-bosqich rivojlanishiga qarab, raqamlar amaliyotda tasvir sifatida emas, balki nisbatan mustaqil matematik ob'ekt sifatida qo'llaniladigan ob'ektlar to'plamining eng qadimgisi bo'lib, ularning xususiyatlarini tizimli ravishda o'rganish kerak.

Ilk ilm-fanning fandan farqi bilim yaratishdadir yangi usul bilan bog'liq bo'lganligi sababli, fanning genezisi muammosi tadqiqotning ilmiy usulining asoslari muammosiga aylanadi. Bu asoslar madaniyatdagi tafakkur jarayonining o'ziga xos maqsadlari bo'lib, ilmiy uslubning vujudga kelishiga imkon beradi. Ularning shakllanishi tsivilizatsiyaning uzoq davom etgan taraqqiyoti mahsulidir.

An'anaviy jamiyatlar (Qadimgi Xitoy, Hindiston, Qadimgi Misr, Bobil) madaniyatlari bunday asoslarni yaratmagan. Ular ilmiy bilimlarning ko'p sonli o'ziga xos turlarini va muammolarni hal qilish retseptlarini ishlab chiqqan bo'lsalar ham, bu bilim va retseptlar asl fan doirasidan tashqariga chiqmadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi – T.: O'zbekiston, 2017. – 76 b.
2. “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 26 oktyabrdagi “Erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini faollashtirish va kengaytirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi ПФ-4853-sonli Farmonida belgilangan ustuvor yo'nalishlar.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 1 avgustdagi “O'zbekiston Respublikasida investitsiya muhitini tubdan yaxshilash chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni.
5. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O'zbekiston”, 2017. – 488 b.
6. Мухамедова З.М. Парадигма гуманизации образования Т., 2004.С.12

7. Abdullaeva M., Tulenova J., G'affarova G., Niyazimbetov M. K. Milliy g'oya va fanning metodologik muammolari. - T., 2009. 82-b.
8. Хакен Г. Информация и самоорганизация: макроскопический подход к сложным системам. - М. 1991. С. 145.
9. Karimov I. A. YUksak ma'naviyat – engilmas kuch. – T.: O'zbekiston, 2008. – 63-b.
10. Karimov I. A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: Havsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. - T.: "O'zbekiston". 1997. 252-bet.
11. Mingyillik Rivojlanish Maqsadlarining Ma'ruzasi. O'zbekiston. T. 2006. 23 – bet.
12. Фукуяма Ф. «Великий разрыв» - М. Изд. АСТ. 2003. С. 19
13. Субетто А. И. Интеллектуализация образования как проблема XXI века // «Академия тринитаризма». - М., Эл № 77-6567, опубл. 10257, 06.03.2003
<http://www.trinitas.ru/rus/doc/>